

MUSÂHIPZÂDE CELÂL'İN “ESKİ İSTANBUL YAŞAYIŞI” ADLI ESERİNDE GÜNDELİK YAŞAMIN UĞRAK YERLERİ: ÇARŞILAR VE HANLAR

Tahir ZORKUL¹

Özet

İstanbul, çok eski devirlerden günümüze kadar doğal güzellikleri, tarihî yapıları ve zengin kültürel birikimiyle yerli/ yabancı pek çok sanatkarın ilgisini çekmiş ve takdirini kazanmıştır. Bu bağlamda ciltler dolusu eser kaleme alınmıştır. Söz konusu zengin kültürel mirasa ilgi duyanlardan biri de Musâhipzâde Celâl'dir. Türk edebiyatında tiyatro türünün önemli temsilcilerinden biri olan Musâhipzâde, bizzat gözlemlediği ya da büyüklerinden dinlediği son iki yüz yıllık Osmanlı yaşama biçimini çeşitli görünüşleriyle eserlerine yansıtır. Bu eserlerden bir tanesi de “Eski İstanbul Yaşayışı”dır. Yazar tiyatrolarında Osmanlıya karşı ironik bir tavır sergiler. 1946'da kaleme alınan bu eserde ise, daha nesnel, daha sevecen bir tavır takınır. Bu eser daha çok anı niteliğindedir. Eserde, Osmanlı gelenek ve göreneklerine etraflıca yer verilir. Bu zengin kültürel birikim içerisinde aile yaşamı, meslek grupları, eğlence kültürü, giyim-kuşam geniş bir şekilde yer alır. Yazarın diğer eserlerindeki dil ve üslup özensizliği bu eserde de göze çarpmaktadır. Bu bildiride, söz konusu eserde yer alan çarşılar ve hanlar ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Musâhipzâde Celâl, İstanbul, kültür, gelenek, gündelik yaşam.

HAUNT OF EVERYDAY LIFE IN MUSÂHIPZÂDE CELÂL'S OLD ISTANBUL LIFE

Abstract

Istanbul has attracted the attention and admiration the local and foreign artists from very ancient times to the present day with its natural beauty, rich cultural accumulation and historical structures. In this context, volumes full of works were written. One of interested man of this cultural heritage is Musâhipzâde Celâl. Musâhipzâde, which is one of the important representatives of the Turkish theater, reflect in his works the last two hundred years of Ottoman life with personal observation or listened from elders. One of these works is

---

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, tzorkul@yyu.edu.tr

"Old Istanbul life". The author assume an ironic attitude in his theaters against the Ottomans. In this work , which was written in 1946, assume an more objective, more caring attitude. This work have more of the characteristics of memories. In this work, are given the Ottoman traditions and customs in detail. Family life, professional groups, culture of entertainment, clothing and dress takes part in a wide range in this rich cultural background. Language and style mistakes in other works of have seen in this work too the author. İn this paper, bazars and inns in the aforementioned work will be examined.

Key words: Musâhipzâde Celâl, Istanbul, culture, tradition, everyday life.

Giriş

1868'de İstanbul'da dünyaya gelen yazarın asıl adı Mahmut Celalettin'dir. 1935'te Soyadı kanunu gereğince Musahipoğlu soyadını almasına rağmen, hemen hemen bütün biyografilerinde daima Musâhipzâde olarak kalmıştır. Ailesi, I. Ahmet devrinde Kırım'dan göçüp İstanbul'a yerleşmiştir. Temmuz 1959'da İstanbul'da vefat etmiştir.

Çocukluğunda Karagöz ve Ortaoyunu gibi geleneksel gösteri sanatlarına ilgi duymuştur. Okul yıllarından başlayarak çeşitli konaklarda, çoğu kez kendi arkadaşlarıyla ortaoyunları düzenlemiş ve pek çoğunda kendisi de oynamıştır. Küçük yaştan itibaren tarih ve edebiyata da merak salan Musâhipzâde Celâl, 1927'den sonra geçimini daha çok oyunlarıyla sağlar.

Musâhipzâde, tiyatrolarında genel hatlarıyla, Şinasi'nin açmış olduğu "töre komedisi" çığırını sürdürmüştür. Osmanlı sarayının, bürokrasinin, aile hayatının, din kurumunun, gelenek ve göreneklerin karikatürize edilmiş sahneleri, oyunlarının değişmez temalarını oluşturur. Dil ve üsluptaki özensizliğin dikkat çektiği bu eserlerde Osmanlı toplum hayatı, gülünç tavır, jest, kıyafet ve tiplerle sahnelenir. (Tanzimat'tan Bugüne ... 2001: 255-257)

Konularını Osmanlı İmparatorluğu'ndan; özellikle de XVIII. yüzyıl halk hayatından, kendi deyişiyle "*tarihin gölgesi altında hayal-meyal seçilen halk hayatından*" alan tiyatro eserlerinden bazıları şunlardır: Türk Kızı (1909), Köprülüler ((1936), İstanbul Efendisi (1936), Lâle Devri (1936), Macun Hokkası (1936), Yedekçi (1920), Kaşıkçılar (1920), Aynaroz Kadısı (1929), Atlı Ases (1936) (Necatigil 1995: 230).

Yazarın incelemeye tabi tuttuğumuz anı niteliğindeki "Eski İstanbul Yaşayışı" (1946) adlı eseri, unutulmaya yüz tutmuş Osmanlı gelenek ve göreneklerinin bir tür repertuarı

niteliğindedir. Musâhipzâde bu kitapta bizzat yaşadığı ya da aile büyüklerinden dinlediği son iki yüz yıllık Osmanlı yaşama biçimini çeşitli görünüşleriyle yansıtır. Hiç şüphe yok ki, bu ve buna benzer eserlerle yitip giden, pek çok yönüyle şimdilerde siyah-beyaz karelerde kalmış bir kültürün izlerini sürme imkânını yakalamaktayız. Biz de bu bildirimizde, söz konusu eserden hareketle, gündelik yaşamın önemli uğrak yerlerinden olan ve bugün pek çoğunun harabeye döndüğü ya da yerlerinde beton yığınlarının yükseldiği “Çarşılar, Hanlar” konusunu ele almaya çalışacağız. Çarşılar ve Hanlar, içtimai hayatın önemli mekânlarıdır. Yazarın ifadeleriyle söyleyecek olursak, “Bugün hâlâ yabancı seyyahlar, İstanbul’a gelince şehrin camileri kadar “Çarşı”sını da merak edip gezerler. Hakikatte ise “Çarşı” içtimai oluşumun belli başlı durağı, hayatın etrafında çevrelendiği bir merkezdir. Netekim Eski İstanbul, çarşı guruplarından meydana gelmiş bir mahalleler mecmuasıdır denilebilir. Bu bakımdan, hanlar da tamamıyla aynı ehemmiyettedir.” (Musâhipzâde 1946:142).

Musahipzade Celâl, eserinin bu bölümünde öncelikle “Çarşılar”, ardından da “Hanlar” üzerinde durmaktadır. Eserde üzerinde durulan elliye yakın çarşının isimleri ise şöyle:

Sahaflar, Simkeşhane, Örucüler, İğciler, Sandal Bedesteni, Kalpakçılar, Kürkçüler, Gaytancılar ve Düğmeciler, Fermenciler, Zenneciler, İçbedesten, Mengenciler, Mercan Terlikleri, Kuyumcular, Mahfazacılar, Sorguçular, Yazmacılar, Misk Yağcılar, Okçularbaşı, Marpuçular, Ketenciler Kapısı, Kılıççılar, Dökmeciler ve Kantarcılar, Kutucular, Uzun Çarşı, Tesbihçiler, İmameciler, Tütün Tablaları, Takatukalar, Tarakçılar, Kaşıkçılar, Kuru Yemişçiler, Meyvehoş, Nalburlar, Urgancılar, -Çömlekçiler, Simitçiler, Çörekçiler, Börekçiler, Poğaçacılar-, Gözlemeciler, Paçacılar, Taşçılar, Pul Şişe Yapan Sırçacılar, Eyüp Oyuncakçıları, Mumhane, Kürekçiler, Makaracılar, Yelkenciler ve Lüleçiler.

Şimdi bunlardan bazıları üzerinde duralım:

1. Çarşılar

Sahaflar

Yazarın verdiği bilgilere göre, Kapalıçarşı’da içbedestende Kuyumcular tarafındaki kapıdan girip sağ kapıdan çıkılınca (yazar, şimdilerde halı dükkânlarının işgal ettiği yer diyor) baştan başa kitap satılan yerler Sahaflar Çarşısı imiş.

Simkeşhane

Musâhipzâde, Beyazıt'tan Koska'ya doğru inerken Beyazıt hamamı karşısındaki (Musâhipzâde, şimdi bir harabe halinde bulunan han diyor) hana "Simkeşhane" denildiğini kaydeder. Burada, işleme için kullanılan telli iplik üretiliyormuş. Yazar, bu ipliğin yapılışı ile ilgili bilgilere de yer vermektedir. Buna göre, altın ve gümüş toparlaklar hâddeden geçirilmek suretiyle, "sırma" denilen iplik gibi ince teller elde ediliyormuş. Aynı şekilde bu tellerin daha incelerinin ipek üzerine sardırılıp "klaptan" denilen, bir tür işleme için kullanılmak üzere telli iplik elde edildiğini de belirtir. Eski zamanlarda "sırmacılık" ve "klaptancılık"ın oldukça revaçta olduğu söylenir. Sebebi ise, Padişahın, saray erkânının, şehir halkının giydikleri elbiselerin, gelin kıyafetlerinin, kız çeyizlerinin sırma ve klaptanlarla süsleniyor olmasıdır. Yazar, yakın votka kadar Anadolu'nun pek çok yerinde erkek ve kadın kıyafetlerinin de "sırma" ve "klaptanla" işlendiğini bizzat gördüğünü söyler. Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey, zamanla sanatlarıyla geçinemeyen sanatkârların çocuklarını devlet dairelerine yerleştirmeye başlamalarıyla, bu sanatın son bulduğunu nakleder. (Ali Rıza Bey (?):55)

Örücüler

Musâhipzâde, Mercan Yokuşu'ndan Kapalıçarşı'ya giden yere, yaşadığı devirde de, "Örücüler kapısı" dendiğini söyler. Bunlar yırtılmış kumaşları, şalları, her türlü kadın ve erkek giysilerinin yırtıklarını, ekini belli etmeden maharetle örmekle uğraşırlarmış. (Yazar hâlâ bu çarşıda birkaç sanatkâr çalışmaktadır der.).

İğciler

Yazar, "Örücüler çarşısı"nın altındaki sokağa "İğciler sokağı" dendiğini belirtiyor. Burada, iplik ve yün eğirmekte kullanılan "iğ" yapıldığı gibi, çorap örmek için şişler, kasnak işlemekte kullanılan tığlar, yorgancılara mahsus çuvaldızlar, minder mihlamak için uzun şişler ve bunlara benzer avadanlık yapılyormuş. Ayrıca, bu işle uğraşanların kendilerine ait bir cemiyetlerinin olduğunu da söyler.

Sandal Bedesteni

Musâhipzâde, son dönemlerde mücevher, halı ve buna benzer eşyaların mezat edilerek satıldığı ve İstanbul belediyesi idaresinde bulunan Sandal Bedesteni'nde, eski zamanlarda giyilen cübbe, feraca, hil'at gibi dış giysilerin içine kaplanan ipekten yapılmış değerli kumaş astarlarının yanı sıra Hint'ten ve Avrupa'dan gelen nadir kumaşların da satıldığından söz eder.

Kalpakçılar

Yazar, Kapalıçarşı'da Kalpakçılar olarak bilinen yerde vaktiyle siyah samurdan ve kuzu derisinden kalpaklar yapıldığını nakleder.

Kürkçüler

Musâhipzâde'nin verdiği bilgilere göre, Kalpakçılar başından sapınca Kürkçüler çarşısına girilmekteydi. Bu çarşı baştan aşağı kürkü dükkânlarıyla doludur. Bu dükkânlarda satılan Samur ve Kakım kürkleri, en değerli kürkler olarak kabul ediliyor. Türk padişahlarının alaylarda giydikleri hil'atler bu kürklerle süslenir. Vezirlere verilen hil'atler ve Sadrazamların huzuruna kabul edilen elçilere giydirilen kürkler Kakımdandır. Yazar ayrıca, yüzlerce, belki de binlerce ördeğin başındaki küçücük yeşil parçalardan yapılan ve adına "Ördekbaşı" denilen kıymetli bir kürk çeşidinden bahseder ki, bu da çoğunlukla gelinlerin giydikleri boy kürklerine kaplanırmış. Bunların yanı sıra Nâffe, Vaşak, Cılkava, Sansar, Tavşan, Sarı Samur ve daha bir çok çeşitten kürkler bu çarşıda satılırmış. Her türlü kürk tamirinin yapıldığı bu çarşıların, özellikle kış mevsiminin yaklaşmasıyla daha da kalabalıklaştığı belirtilmektedir.

Yağlıkçılar

Yazarın söylediğine göre, vaktiyle hazır iç çamaşırları, don, gömlek türünden eşya için "Yağlık" ifadesi kullanılmıştır. Bursa'nın hamam takımları, uçkur ve buna benzer çamaşıra ait eşya dışında, kiralanmak suretiyle verilen gelin giysileri, teller, duvaklar, sorguçlu elmas taçlar da bu yağlıkçı dükkânlarından tedarik edilirmiş.

Bu ticaretle uğraşan kimseler, hatırı sayılır servet sahibi kimselerdir. Bu çarşı esnafı, Trabzon'da dokunan gömleklik Trabzon bezlerini, Kastamonu'da dokunan gömleklik keten bezleri, ipek kenarlı Şile bezlerini ve başka yerlerde dokunan her türlü bezleri toplayıp bunlardan don, gömlek diktirip halka sattıkları gibi, müşterilerinin isteğine göre top top sattıkları da rivayet edilir.

Gaytancılar ve Düğmeciler

Musâhipzâde, Kapalıçarşı'da Zennecilere giden sokağın başında Yağlıkçı çarşısına kadar olan kısmın "Gaytancı ve Düğmeci Çarşısı" olduğunu söyler. Fermencilerin işledikleri ipek ve sırma fermene gaytanları ve o giysilerin kollarına, yakalarına ve önlerine dikilen toparlak küçük düğmeler bu çarşıda imal edilirmiş.

Fermeneciler

Yazarın ifadesiyle fermene, ipek ve sırma gaytanlarla kumaş üzerine işlenen bir tür süslemedir. Kadın ve erkek giysileri bunlarla süslenirmiş. Esnafın giydiği şalvarlar, potur, dizlik, cepken ve buna benzer çuhadan, şayaktan, engürü sofundan yapılan bu kumaşlar üzerine fermene işlenirken, kadın feracelerine ve esvaklarına ise ipek, sırma, klaptan gaytanlarla fermene işlenirmiş. Bunların Kapalıçarşı'da, Beyazıt'ta, Vezneciler'de, Galata'da, Topçular Caddesi'nin ilerisinde çarşıları olduğu söylenir.

İstanbul'da olduğu gibi Rumeli ve Anadolu vilâyetlerinde de halkın giysileri bu fermenelerle bezenirmiş.

Zenneciler

Bu çarşıda giyime, kuşama, dayama döşemeye ait değerli yatak takımları, sırmalı döşemeler, yastıklar, halılar, şallar, pahalı Hint kumaşları ve Hint lâhur, kaşmir şalları; sırmalarla, incilerle bezenmiş, altın tellerle dokunmuş gelin elbiseleri, vezir hil'atleri her dükkânın önündeki sırkalar üzerinde teşhir edilirmiş. Yazar, nadir eşyasıyla bu çarşayı, *“dünyanın en zengin şark işleri müzesi”* olarak tanımlar.

İçbedesten

Yazarın verdiği bilgilere göre, bu bedestenin dört kapısı vardır. Kuyumcular kapısı, sağ tarafta Sahhaflar, karşısında solda Sırmacılar çarşısı. Kuyumcular kapısına karşı gelen kapı da Zenneciler kapısı olarak bilinir. Yazarın tabiriyle, sütunlar üzerindeki bu yüksek kubbeli bina döneminin “bankası” hükmündedir. Bu sütunların etrafını dolduran dolapların birer “Hâcegî”si; yani birer “sahib”i vardır. Haysiyet yönünden oldukça zengin olan bu kişiler, halkın kendilerine emanet bıraktığı para ve mücevherleri muhafaza ederler. Bu paralar işletilir, sahipleri de faizinden istifade ederlermiş. Olağanüstü zamanlarda hükümet bu Hâcegîlerden önemli miktarda borç almış. Yangınlardan, yağmalardan, müsaderelerden para ve mücevherlerini saklamak isteyenler, büyük bir güvenle özü sözü doğru bu Türk zenginlerine mallarını teslim ederlermiş. Bu çarşıda, dünyanın en değerli mücevherleri, altın ve gümüşleri tam bir emniyetle alınıp satılmış.

Mengenciler

Yazar, Mahmut Paşa camisinin altındaki sokağın Mengeneçiler çarşısı olduğunu söyler. Bu meslekle uğraşan kimseler yünlü, ipekli kumaşları ısıtılmış mengeneden geçirip, menevişler yaparak harelendirirlermiş.

Mercan Terlikleri

Beyazıt'ta Bakırcıları geçtikten sonra (Musâhipzâde, hâlen de Mercan yokuşu deniler yer der) bir baştan öbür başa terlikçi çarşısı imiş. Sonraki dönemlerde de Kapalıçarşı'da çalışan ustaların yaptıkları terlikler de Mercan terliği olarak bilinir.

Kuyumcular

Musâhipzâde Celâl, Kapalıçarşı'da Kuyumcular çarşısının kendi döneminde de mevcut olduğunu söylemektedir. Mücevher işleyen, kakma, gümüş evâni yapanlar, mazgalacılar altın ve gümüş evâniyi yaldızlayıp, kendilerine özgü aletlerle parlatırlarmış. Savatçılar ise, evâni üzerine koyu lâcivertle siyah arasında bir renk ile şekil veya çiçek motifleri işlerlermiş.

Mahfazacılar

Musâhipzâde, mücevher, altın, gümüş süsleme ile zarf, fincan, eski zamanda kuşak arasında saat mahfazaları, tabaka, enfiye kutusu gibi ufak parçaları koymak için atlastan, pamukla kabartılmış, üzeri kadife veya deri kaplı kutucuklar yapanlara “mahfazacılar” adı verildiğini kaydeder.

Sorguççular

Yazar, Kapalıçarşı'da, Kalpakçılarbaşı caddesinin sağ tarafında “Sorguççu hanı” denilen küçük bir hanın varlığından söz eder. Vaktiyle bunun odalarında dünyanın en güzel kuşlarının, en nâdide tüylerinin mezat edildiğini; sorguççu esnafının bu tüylerden Padişah, Şehzade ve Sultan sorguçları, Vezirlere rütbelerine göre verilen tuğları, sorguçları; aynı zamanda, gelin tezyinatından olan her türlü sorgucu da yaptığını söyler.

Yazmacılar

Yazarın verdiği bilgilere göre, bu işle uğraşanlar, beyaz mermerşahi ve tülbent üzerine tahta kalıplara resmedilen çiçekleri basmak suretiyle işledikleri yorgan, yastık, bohça, seccade, yazma mendil, kadınların başlarına bağladıkları tülbent yemeniler satarlarmış.

Musâhipzâde, yazmacılık işinin eskiden çok revaçta olduğunu söyler. Bu alanda kullanılan boyalar kök boyalardır. Bu boyalar ustalarınca özel olarak hazırlanır ve sanatlarının bir sırrı olarak saklanırmış.

Misk Yağcılar

Yazar, Fincancılar yokuşundan Beyazıt'a çıkılan yerde, Mısır çarşısında ve diğer semtlerde belli bir döneme kadar bu tür dükkânların varlığından bahseder. Eski zaman itriyatçılarının işlevini günümüzde parfümeri dükkânları almıştır. Bu itriyatçılar, her çiçekten yağlar çıkarır, fildişinden fındık büyüklüğünde vidalı kutucuklar içinde karanfil, gül, tarçın, misk ve daha başka kokular satarlarmış. Bu hoş kokulu ürünlerin bazıları; özellikle de anber, hem çok pahalı hem de çok rağbet görmüş. Anber macunları, şerbetler, şuruplar, keyif erbabının paha biçemedikleri nesnelere olduğu vurgulanır.

Okçularbaşı

Musâhipzâde, Beyazıt camisinin türbe tarafındaki caddeye yaşadığı dönemde de Okçularbaşı dendiğini belirtir ve şöyle der: *“Burası vaktile baştanbaşa ok ve yay yapılan bir çarşı imiş. Altmış, altmışbeş yıl evveline gelinceye kadar orada ok ve yay teşhir eden bir iki okçu dükkânı hatırlıyorum.”* (Musâhipzâde 1946: 153)

Marpuççular

Mahmutpaşa'nın alt tarafında, Mısır çarşısına varmadan Marpuççular çarşısı olduğu söylenir. (Musâhipzâde, halen de bu isimle anılmaktadır demektir). Marpuçun nasıl yapıldığı üzerinde de durulur. Renk renk meşinlerin iki parmak eninde şerit şeklinde kesilip “Nevrekâr” denilen, kendilerine özgü bıçakla traş edildikten sonra çirişlenip uzun demir çubuklar üzerine iyice sarıldıktan ve üzerine sarı ince telleri helezonî ve muntazam bir biçimde sarılıp kurutulduktan sonra, içindeki demir çubuğu çekince nargilenin marpuçu yapılmış olur.

Kılıççılar

Yazar, Nuruosmaniye camii'nin altındaki sokaktan Mahmutpaşa Camisi yanındaki yokuşa kadar olan kısmın Kılıççılar çarşısı olduğunu kaydeder. Ayrıca bu kılıç dükkânları

dışında aynı cadde üzerindeki iki büyük hanın da kılıç yapan ustalar tarafından kullanıldığını belirtir.

Dökmeciler ve Kantarcılar

Süleymaniye camiinin alt tarafında ve Tahtakalenin ilerisinde bir Dökmeci çarşısı olduğu söylenir. Bu işle uğraşan ustalar dökme tunçtan, pirinçten ve daha başka madenî halitalardan –Yazar, bu eşya için, bugün antika sayılacak kadar azalmış der- mangallar, sahanlar, tepsiler, su kupaları, maşrapalar, tunç havanlar, kantarlar, el terazileri, cami şamdanları, evlerde elde gezdirilen kulplu fiske şamdanlar, mum makasları, çubuk silkelemek için takatukalar, buhurdan ve gülâbdanlıklar, küp ve kavanoz kapakları, hamam ve sebil tasları, kubbe ve minare alemleri, türbe parmaklıkları, kapı kilit ve halkaları bu sanatkârlar tarafından yapılmış.

Tesbihçiler

Musâhipzâde, Uzunçarşı'nın en yüksek sanatkârlarının tespihçiler ve imameciler olduğunu söyler. Gergedan boynuzundan, mercandan, akikten, yeşimden, sedeften, neceften, sarı ve siyah kehribardan, anberden, sandal ağacından, Hindistan ve dünyanın nadir ağaçlarından yapılan tespihler, ince işlemleriyle, zenginlerin gururla taşıdıkları nesnelere oldukları söylenir.

Siyah ve beyaz inciden yapılmış bir tespihin ise, ancak Padişahlara ve eski zamanın oldukça zengin vezirlerine nasip olabilecek kıymette nesnelere oldukları belirtilir. Günümüzde de, Oltu taşından yapılmış tespihler en çok aranan tespihlerin başında gelmektedir.

Tütün Tablaları, Takatukacılar

Yazar, halkın sarı pirinçten veya kalaylı bakırdan; zenginlerin ise gümüşten tütün tablaları kullandıklarını belirtir. Çubuk tiryakilerinin odalarında tablalardan başka bir de “takatuka” dedikleri kâse tarzında tütün tablaları mevcutmuş ve bu nesnelere herhangi bir madenden yapılmış. Bu meslek erbabı bu çubuklar haricinde, cepte ya da kuşak arasında taşınacak kirazdan, yaseminden, abanozdan; çeşit çeşit, irili ufaklı kehribar, altın kakmalı ağızlıklar da yapıp satarlarmış.

Kaşıkcılar

Beyazıt camiinin sahaflar çarşısı tarafına Kaşıkçılar kapısı denirmiş. (Musâhipzâde, burası vaktile Kaşıkçılar çarşısı imiş der). Avrupa'dan madeni kaşık, çatal, bıçak gelmediği zamanlarda bu çarşıda şimşirden, abanozdan, fildişinden hoşaf ve tatlı kaşıkları yapılırmış. Yazar, son dönemlere kadar bu oldukça güzel kaşıkların evlerde, antikacı dükkânlarında görüldüğünü söyler.

Meyvehoş

Yazarın dediklerine bakılırsa İstanbul civarında, bütün Marmara havzasında yetişen taze meyveler, mevsiminde, Meyvehoş'un gümrüğüne getirilir ve esnafa satılarak şehre dağıtılmış. Manav esnafının tamamı, sattıkları bütün yemişleri o zamanların meyve hâli olan Meyvehoş'tan alırlarmış.

Simitçiler, Çörekçiler, Börekçiler, Poğaçacılar

Musâhipzâde'nin verdiği bilgilere göre, bu yiyecekleri yapan fırınların en meşhurları Çakmakçılar, Hasanpaşa, Galata ve Beylerbeyi fırınlarıdır. Çakmakçılar fırınının kazan yağlı çöreği, Hasanpaşa fırınının poğaçaya ve çörekleri, Galata'da Karaköy fırınının lokması, tereyağlı bol peynirli, bol kıymalı börekleri ve Beylerbeyi'nin susamlı simitleri farklı lezzetleriyle öne çıkarlar.

Lüleciler

Yazar, Tophane'de Kılıç Ali camiini geçip Kapiçi'ne giderken sağ tarafta Lüleciler çarşısının başladığını ve Hendek denilen mahalle; yani, Kumbaracılar yokuşunun alt başına kadar devam ettiğini belirtir. Buralarda çeşit çeşit, her boyda çubuk ve nargile lüleleri yapıldığı gibi Devetüyü denilen tiryaki fincanları büyüklüğünde fincanlar da yapılırmış. Ayrıca, mürekkep ve gülbeşeker hokkaları, kahve, şeker kutuları, küçük tepsiler, tütün tasları kendilerine özgü fırınlarda pişirilerek üzerlerine zarif nakışlar işlenerek, al yıldızlarla bezenirmiş.

2. Hanlar

Musâhipzâde Celâl, Evliya Çelebi'nin İstanbul'da mevcut olan iki yüz, üç yüz kadar odaya sahip, büyük küçük hanların sayısını yirmi bir olarak gösterdiğini, bu sayıya kendisinden sonra yapılan hanlar ve hamamların dâhil edilmediğini söyler. Oysa sonradan yapılan han ve hamamlarla, eskiden kalan yüzü aşkın, kısmen harap ve kısmen de kullanılmakta olan hanların varlığına bizzat tanık olduğunu belirtir. Yazar bunlardan başka,

kervansaray adı altında Evliya Çelebi'nin haber verdiği deve kervanlarının konmasına elverişli, büyük hanların olduğunu ifade eder.

Fatih Sultan Mehmet kervansarayı, Mimar Sinan'ın eserleri olan Bayezid Han, Sultan I. Selim ve Haseki Sultan kervansarayları bunlardandır. Sultan Ahmet Han kervansarayı, Kapıcılar kervansarayı Ayasofya'da karşı karşıya inşa edilmiş iki büyük handır. Koca Mehmet Paşa kervansarayı ise vaktiyle at meydanı yakınında, Sinan Paşa hanı, Atik Ali Paşa kervansarayı ise Bit Pazarı civarındadır.

Bekâr odaları

Yazar, Evliya Çelebi "Seyahatnamesi"nden Bekâr odaları ile ilgili bir alıntı yapar. Biz de bu alıntıyı olduğu gibi buyara aktarıyoruz: Alıntı şöyle, "*Bu bekâr odalarının birer oda başları, hâkim ve zabitleri vardır. Kefil ve zımanı olanları odalara koyarlar. En büyük odalar yol geçen odaları olup dört yüz hücrelidir. Ama hîni lüzumunda bin adet eli silâhlı yarar yeğit çıkarır*"

Mercan odaları

Musâhipzâde, bunların sekiz adet odadan ibaret olduğunu ve başlarında da birer "hâkim"leri olduğunu belirtmektedir. Bu odalardan bazılarının isimlerini şu şekilde sıralar:

Mahmutpaşa yakınındaki Cebehane odaları, Pertevpaşa ve Hilâlcî odaları, Süleymaniye civarındaki Kırkbekâr odaları, Atpazarı ve Karaman'daki bekâr odaları. Gedikpaşa'daki Bekârhane-i Gedikpaşa (Bunlara Kûlhân odaları da denir. O zamanın serserileri bu odalarda gecelerlermiş. "Kûlhan Beyi" tabiri buradan kinayedir), Unkapanı yakınındaki yedi adet Bekârhane-i Araplar. Yazar, isimlerini saymadığı daha birçok bekârhaneler olduğundan söz eder.

Sonuç

Yazarın ifadeleriyle söyleyecek olursak, yukarıda isimleri zikredilen çarşılar, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, menzilhaneler Türk medeniyetinin çok eski zamanlardan beri devam ede gelen eserleridir. Türk beldelerinin hepsinde belli bir döneme kadar kullanılmış olan bu yapılar, halkın temizlenme, barınma ve diğer birçok ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla inşa edilmiştir. Asya'nın bir ucundan öbür ucuna kadar belli bir ölçü dâhilinde yapılmış olan bu yapılar Hint'ten, Çin'den, Türkistan'dan, Kazan'dan, Kırımdan, Eflak-Boğdan'dan, Tuna boyu ülkelerinden, tâ Lehistan'a, Macaristan'a, Bosna-Hersek'e ve Tunus'tan Cezayir, Trablus, Suriye, Mısır, Yemen'e, Irak'tan Basra Körfezi'ne kadar olan memleketlerin yetiştirdiği masnuat ve mahsulât, her ülkenin ihtiyacı temin edildikten sonra İstanbul'a yetecek yiyecek ve giyecek maddeleri yukarıda isimleri zikredilen hanlarda muhafaza edilmiştir.

Kaynakça

Anonim, (2001), Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, İstanbul, YKY.

Balikhane Nâzırı Ali Rıza Bey, (tarihsiz), Bir Zamanlar İstanbul, (Haz: Niyazi Ahmet Banođlu), Tercüman 1001 Temel Eser.

Musâhipzâde Celâl, (1946), Eski İstanbul Yaşayışı, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

Necetigil, Behçet, (1995), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, Varlık Yay.

